

Anmeldelser

JØRGEN JENSEN: *The Prehistory of Denmark*. London & New York, Methuen, 1982. XV + 331 s. 94 figs. £ 14.95 indb., £ 8.95 paper back.

Museumsinspektør Jørgen Jensens bog om Danmarks oldtid er en engelsk udgave af Dansk socialhistories første bind (København 1979) og er som sådan allerede anmeldt udførligt og kyndigt i HT (bd. 81, 1982, s. 443 f.). En omtale af den nye bog kunne derfor synes overflødig, men kan forsvares, da den på flere punkter er blevet suppleret. Tilmed er det en interessant publikation inden for nyere arkæologisk litteratur, og særlig vigtig, fordi den sigter langt videre end lokale fag-arkæologiske kredse.

Der er ikke megen mening i at referere bogens hovedindhold samt forfatterens nye og for mange læsere lidt overraskende syn på oldtidens samfundshistorie. Det har Aksel E. Christensen refereret og kommenteret så godt, at man viger tilbage for et nyt forsøg. Derfor vil anmelderen i denne omgang nøjes med spredte kommentarer. Dog er det nødvendigt at gentage, at forf. søger at finde en sammenhængende linje i oldtidssamfundets udvikling og her benytter sig af en række social-antropologiske modeller og teorier, som gennem de senere år har præget international og derefter dansk arkæologisk forskning; især er de yndet blandt de yngre og yngste fagfolk. Men det er godt, at det netop er Jørgen Jensen, som præsenterer denne retning for et større lokalt forum og – med den engelske udgave – nu for internationale kredse. For at kunne skildre samfundsudviklingen i dansk oldtid uden at bruge den traditionelle gennemgang af oldsagstyper, gravformer og andre elementer i fagets primære stof, må man netop kende dette indgående. Forfatteren er i hvert fald selv fortrolig med materialet (og har bl.a. dokumenteret det gennem en række vigtige specialartikler om forskellige bronzealderproblemer, som han har behandlet på bred, europæisk baggrund.)

Jørgen Jensen gør som regel rede for, at mange nyere tolkninger og især forsøg på at følge større kulturhistoriske linjer gennem årtusinder kan hvile på et temmelig svagt grundlag, d.v.s. at de ikke kan dokumenteres på overbevisende måde med et rent forhistorisk kildemateriale. Andre forfattere, som i de senere år har arbejdet ud fra lignende teoretiske modeller, glemmer ofte dette forbehold og gengiver deres specielle tolkning som eneste mulige forklaring. Flere af disse kolleger synes heller

ikke tynget af et særlig dybtgående kendskab til primærstoffet, hvad der får resultaterne til at fremtræde i en endnu mere kategorisk form.

Nu er det ingen nyhed at ville skildre kulturhistorie (og helst mennesket selv) bag de tilfældigt overleverede spor af materiel kultur, som arkæologerne kan indsamle eller udgrave. Det har altid været et klart defineret mål, især når arkæologer skrev for andre end fagfæller. Tag blot Sophus Müllers »Vor Oldtid« (1897) og Johannes Brøndsteds »Danmarks Oldtid« (helst den første udgave fra 1938-40), for nu at nævne de bedste. Men i begge disse værker præsenteres først det primære stof – periode for periode – og derefter søger forfatteren at finde frem til oldtidens kultur- og samfundshistorie. At det grundlæggende historiesyn (med et nyere slagord: videnskabsteorien) ændres fra generation til generation, er ret indlysende. Hvis arkæologen i dag kun kunne præsentere samme metode, som Brøndsted brugte for mere end 40 år siden, ville det betyde stagnation inden for faget.

Når den metodiske baggrund hos henholdsvis Brøndsted og Jørgen Jensen kan virke så revolutionerende forskellig, bør det nævnes, at der mellem dem findes en forskergeneration, som har arbejdet såvel praktisk som teoretisk med vor forhistoriske arkæologi. Men dens indsats har været rettet primært mod det faglige, hvorimod vi ikke har set en sammenfattende skildring af Danmarks oldtid, som er værd at nævne på linje med de foregående generationers. Hvad denne generation så har udrettet, kan f.eks. læses i mange henvisninger til primære kilder i Jørgen Jensens bog og især til de afsnit, der behandler erhvervs- og samfundsforhold; her har nye udgravninger totalt ændret kendskabet til bronzealderens og hele jernalderens bosættelse, til og med vikingetiden (som desværre ikke er medtaget i Jørgen Jensens bog, vel på grund af en oprindelig deling af stoffet i den danske udgave).

Når det er sagt, at den foreliggende bog i betydning kan sammenlignes med de store, gamle arkæologiske oversigter, er det dog med en væsentlig tilføjelse. Det arkæologiske primærstof er i den grad trængt i baggrunden i Jørgen Jensens oversigt, at man enten må kende det i forvejen eller supplere sin viden med andre bøger for at få det fulde udbytte af læsningen. Som Aksel E. Christensen skrev i sin anmeldelse, har forf. »ofret den historiske beskrivelse for abstrakt modelforskning« (s. 447). Selv ikke de forskellige tilføjelser i den engelske udgave har helt kunnet afhjælpe dette. Det er væsentligt og meget nyttigt, at billedstoffet er blevet betydeligt udvidet, med eksempler bl.a. fra de afgørende nye udgravninger af store, befæstede anlæg fra yngre stenalder og mange planer og rekonstruktioner af huse, gårde og hele landsbyer fra jernalderen. For især fremmede læsere er et par (lidt for korte) introduktioner om

dansk arkæologisk forskning også vigtige. – Som endnu en ændring til det bedre kan nævnes, at den engelske udgave samarbejder de to afsnit om henholdsvis »kilder til belysning af perioden« og »litteratur om perioden«, d.v.s. de henvisninger, som i den første version ledsager hvert af bogens fire store kapitler.

Det meget udførlige henvisnings- og noteapparat bør fremhæves, fordi læseren så er i stand til selv at søge videre og eventuelt kontrollere forfatterens påstande. Men litteraturlisten burde have været justeret og i hvert fald forkortet, fordi et internationalt publikum ikke har glæde af henvisninger til lokale eller vanskeligt tilgængelige skrifter på dansk. Når en artikel er skrevet i både en dansk og en fremmedsproget udgave, er det overflødigt at nævne dem begge. Alene af anmelderens artikler kunne man godt have udeladt en halv snes! Til gengæld mangler flere lidt større arbejder, som ville have været vigtige for forståelsen. Det ser heller ikke godt ud, når man læser i teksten (s. 59), at de store Maglemosebopladser fra Lundby endnu ikke er publicerede; vi har dog fået en monografi i 1980 (Nordiske Fortidsminder). I henvisninger til vigtigere international litteratur er der mere alvorlige udeladelser; således er af V. Gordon Childes talrige – og for mange danske arkæologer afgørende – skrifter kun opført bogen om Den nære Orients forhistorie (endda i en af de forældede udgaver).

Så er der problemet om absolutte årstal. Her bliver flertallet af læserne ladt i stikken. Som bekendt har man i de senere år fået afgørende hjælp af naturvidenskabelige metoder, først og fremmest ved brug af radioaktivt kulstof (C 14). Men gennem de sidste ca. 15 år har man opdaget en fejlkilde, og alle dateringsresultaterne fra laboratorierne skal justeres efter en endnu ikke endeligt fastlagt kurve. Især for 5. og 4. årtusinde f.v.t. er der betydelige forskelle, op til godt 800 år. Derfor taler man om henholdsvis »konventionelle« og »kalibrerede«, d.v.s. reviderede dateringer. Hvis man ikke meget klart gør opmærksom på disse forhold i en bog som den foreliggende, vil læseren få de største vanskeligheder, når han f.eks. sammenligner med årstal fra andre arkæologiske publikationer. Derfor burde Jørgen Jensen have givet os en sammenlignende tabel og på et iøjnefaldende sted have redegjort for det (især for historikere) meget væsentlige forhold. Blot i en enkelt sætning (s. 63) skriver forf., at han bruger de kalibrerede dateringer. Men flere tabeller (fra andre værker) er udstyret med begge former for C 14-dateringer.

Jørgen Jensens bog er ikke blot en moderne oversigt over kultur- og samfundsudviklingen i vor lange forhistoriske tid. Den er også et debatindlæg gennem sin konsekvente brug af andre tolkningsmodeller, end de fleste ældre fagfolk ville gå ind for. Hvis læseren forventer en debat

her omkring disse metoder, må anmelderen skuffe ham; der kan dog henvises til et forsøg på en redegørelse andetsteds, nemlig i hæftet: Hvad sker der i dansk arkæologi? (nr. 22 i serien »Grundvidenskaben i dag«, udgivet af Folkeuniversitetet i København, 1980).

C. J. Becker

POUL NØRLUND: Det romerske slavesamfund under afvikling. En analyse af underklassens retskaar i oldtidens slutning (1920). Fotografisk optryk med en forskningshistorisk efterskrift af Torben Damsholt og Niels M. Saxtorph. København, Museum Tusulanums Forlag, 1982. 343 s. 122 kr.

At dømmе efter de samtidige akter og avisomtaler blev Poul Nørlunds afhandling modtaget med megen anerkendelse ved disputatsforsvaret den 2. november 1920. Men bortset fra Frederik Poulsens rosende anmeldelse i dagbladet København¹ forblev bogen ubemærket, indtil de senere års stigende interesse for antikkens slaveri herhjemme har sendt de studerende på jagt efter fremstillinger om emnet på dansk. Det hænger naturligvis sammen med, at der ikke blev oprettet noget professorat i antikkens historie ved Københavns Universitet eller på anden måde opstod et miljø, hvor Nørlund kunne have videreudviklet sit arbejde. Var det blevet tilfældet, og havde Nørlund fået lejlighed til at formulere sine synspunkter på et internationalt sprog, ville han i dag formentlig have været lige så hyppigt citeret som Gunnar Mickwitz og Sture Bolin. Som antikhistorikere var alle tre tydeligt inspirerede af den socialhistoriske tilgangsvinkel, som udgik fra Max Weber, og som i disse år atter vinder indpas i såvel oldtids- som middelalderforskningen.² I stedet fortsatte Nørlund sin karriere på Nationalmuseet, hvorfra han udøvede en stor og anerkendt indsats for dansk og grønlandsk historie.

Bogens erklærede formål er (s. 3) »deskriptivt-analytisk, på et bestemt område (retsstillingen) at forfølge slavestandens ændrede vilkaar, dens forhold til og optagelse i samfundet«. Denne formulering indebærer, at vi kan slutte fra lov til virkelighed, og det er ikke noget tilfælde, at bogens motto er Montesquieus berømte ord: »On ne fait pas les lois, on les

¹ Jeg er cand.mag. Jesper Carlsen, København, tak skyldig for at have henledt min opmærksom på denne anmeldelse. Det er altså med urette, når jeg i Politiken den 4. september 1982 skrev, at bogen nu fik sin første anmeldelse overhovedet. Om Frederik Poulsens anmeldelse se SFINX, bogtillæg 1983, s. 12.

² Se herom min artikel i HT 82, 1982. Til den der omtalte litteratur kan nu føjes H. Tvarnø, Det romerske slaveri – i europæisk forskning efter 2. verdenskrig. Kbh. 1982.